

3.2.2009

Dnro 2854/4/07

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Riitta Länsisyrjä

ULOSOTON TILITYSMENETTELY VAARANSI VELALLISEN OIKEUSTURVAN

1

KANTELU

Kantelija arvostelee kantelukirjelmässään silloisen Porvoon kihlakunnan ulosottoviraston menettelyä hänen kansaneläkkeensä ulosmittausta koskevassa asiassa. Kantelijan mielestä avustava ulosottomies menetteli virheellisesti, kun tilitti osan elatusavun perimiseksi suoritetun kansaneläkkeen ulosmittauksesta kertyneistä varoista hänen muiden velkojensa suoritukseksi vastoin kansaneläkelain 79 §:n mukaista ulosmittauskieltoa.

- - -

3

RATKAISU

3.1

Tapahtumat

Saadun selvityksen mukaan kantelijalla oli vuonna 2001 ulosottoerinnässä useita eri velkoja, kuten elatusapuvelkaa, sakkoja, vakuutusmaksuja ja oikeuden päätöksiin perustuvia velkoja. Avustava ulosottomies A oli tuolloin selvittänyt kantelijan tulopohjaa. Ilmeni, että kantelija sai eläkettä Ruotsista, Kansaneläkelaitoksen maksamaa eläkettä ja LEL-eläkettä. Yhteenlasketun tulopohjan mukaan olisi ulosottoon pitänyt kertyä 862,50 markkaa kuukaudessa. Ruotsista maksettua eläkettä ei voitu Suomessa ulosmitata eikä pankkitilin ulosmittaus joka kuukausi avustavan ulosottomiehen mielestä vaikuttanut tarkoituksenmukaiselta ja oli hänen mukaansa todennäköistä, ettei tilillä ulosmittaushetkellä olisi ollut suojaosuuden ylittävää määrää. Myös LEL-eläke oli suojaosuutta pienempi. A ulosmittasi Kelan maksamasta eläkkeestä ulosottolain mukaisen määrän huomioon ottaen edellä mainitut muut eläkkeet tulopohjassa.

A:n mukaan kantelija saapui ulosottovirastoon kesällä 2001 ja ehdotti menettelyä, jossa vain osa ulosmittauksella kertyneistä varoista käytettäisiin elatusapuvelkoihin, jolloin muutakin velkaa voitaisiin lyhentää.

Jyväskylän sosiaalitoimistolta velkojana tiedusteltiin hyväksyntää menettelylle. Suostumus saatiin 9.7.2001 päivätyllä kirjeellä, jonka mukaan elatusavun ulosmittausta voitiin rajoittaa 450 markkaan kuukaudessa. Tämä oli erityisen tärkeää, koska kantelijalla oli ulosotossa tuolloin avustavan ulosottomiehen mukaan maksamattomia sakkoja, joiden osalta oli uhkana haaste muuntorangaistusmenettelyyn. Kantelijan ulosottosaatavat olivat siirtyneet avustavan ulosottomiehen B:n perittäväksi 25.2.2005. Tämä sovittu menettely oli jatkunut siihen asti kunnes elatusapu oli kertynyt 29.11.2005. Hän peruutti maksukiellon 5.1.2006.

3.2

Oikeusohjeet

Ulosottolain muutoksella, joka tuli voimaan 1.3.2003 lisättiin ulosottolakiin asianmukaisuuden vaatimusta koskeva säännös. Tuolloin voimassa olleen ulosottolain 1 luvun 19 §:n mukaan ulosottomiehen tulee toimia virkatehtävissään asianmukaisesti ja puolueettomasti. Täytäntöönpano tulee suorittaa joutuisasti, tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti aiheuttamatta vastaajalle tai sivulliselle suurempaa haittaa kuin täytäntöönpanon tarkoitus vaatii. Ulosottomiehen tulee edistää vastaajan omatoimisuutta ja asianosaisten välistä sovinnollisuutta ulosottoasiassa sopivalla tavalla.

Tuolloin voimassa olleen ulosottolain 4 luvun säännöksiä palkan ulosmittauksesta tuli 4 luvun 7 §:n (939/1988) nojalla soveltaa myös eläkkeeseen, elinkorkoon, sairauspäivärahaan, äitiys- ja vanhempainrahaan, tulojen tai elatuksen vähentymisestä maksettavaan korvaukseen sekä muihin toimeentuloetuuksiin, jollei niitä ole laissa kielletty ulosmittaamasta. Jos velallinen saa palkan taikka ulosmittauskelpoisen eläkkeen tai toimeentuloetuuden ohella sellaista eläkettä tai toimeentuloetuutta, jota ei saa ulosmitata, velalliselle on aina jätettävä 6 §:n 1–3 momentin perusteella määräytyvä osa palkan sekä kaikkien eläkkeiden ja toimeentuloetuuksien yhteenlasketusta määrästä. Palkasta sekä ulosmittauskelpoisesta eläkkeestä ja toimeentuloetuudesta saa tällöin ulosmitata säännönmukaista suuremman osan (2 momentti).

Tuolloin voimassa olleen kansaneläkelain 79 §:n 1 momentin mukaan tähän lakiin perustuvaa etuutta ei saa ulosmitata. Toisen momentin mukaan sen estämättä mitä 1 momentissa säädetään, voidaan tämän lain mukainen etuus, lukuun ottamatta eläkkeensaajien hoitotukea, ulosmitata puolisolle tai lapselle tai vahingonkorvauksena lapselle maksettavan elatusavun perimiseksi.

3.3

Arviointi

3.3.1

Ulosottoviranomaisen menettely

Tässä asiassa on arvioitava mikä merkitys velallisen suostumuksella on ulosmittauksen toimittamiselle toisin kuin laissa säädetään.

Kansaneläkelain säännöksen mukaan Kansaneläkelaitoksen maksamaa etuutta ei saanut ulosmitata muun kuin siinä mainitun elatusavun perimiseksi. Näin on alkujaan tässä asiassa meneteltykin. Minulla ei kantelun perusteella ole aihetta epäillä, että ulosmittaus ja eläkkeenmaksajalle toimitettu maksukielto ei olisi ollut tuolloin voimassa olleen ulosottolain säännösten mukainen. Kysymys onkin siitä, että avustava ulosottomies oli sittemmin tilittänyt varat tarkemmin yksilöimättä jääneellä tavalla myös muiden saatavien suorituksiksi. Tähän menettelyyn avustavalla ulosottomiehellä oli velkojan eli Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveystalvelukeskuksen elatusturvatoimiston suostumus ainakin sille tulevan suorituksen määrän rajoituksen osalta.

Selvityksissä on vedottu ensinnäkin siihen, että velallinen oli itse pyytänyt, että ulosmittauksesta kertyneitä varoja voitaisiin käyttää myös hänen muiden ulosottooperinnässä olleiden velkojensa suorituksiksi. Tätä ei kantelussa ole kiistetty, vaikka ulosottomies oli ainakin kantelijan vahingonkorvausvaatimukseen 16.3.2007 antamassaan vastauksessa tähän vedonnut. Menettelyn oikeutukseksi on vedottu myös siihen, että tällä menettelyllä velallinen välttyi sak-

korangaistuksen muunnolta vankeudeksi. Selvityksessä on myös korostettu, että velallisen yhteenlasketut eläkkeet huomioon ottaen ulosmittauksen määrä sinänsä ei ylittänyt ulosottolain säännösten mukaista ulosmittauspidätyksen määrää.

Toisaalta selvityksessä on korostettu velallisten yhdenvertaisuuden toteutumista tällaisessa tilanteessa, jossa toisesta valtiosta maksetun eläkkeen ulosmittaus ei ollut mahdollista. Näin kantelija oli samassa asemassa kuin eläkkeensaajat, joissa maksaja oli kotimainen eläkelaitos tai -yhtiö.

Ulosoton keskeisiä periaatteita on virallistoimintaisuus. Virallistoimintaisuus merkitsee muun muassa sitä, että asianosaisilla ei yleensä ole ulosottomiestä sitovaa määräysvaltaa ulosoton sisältöön tai ulosottomenettelyn kulkuun nähden. Tästä on kuitenkin ulosottolainsäädännössä useita poikkeuksia (ks. Tuula Linna – Tatu Leppänen: Ulosotto menettelynä, s. 33).

Nimenomaisen säännöksen puuttuessa voidaan suostumusta joissakin tapauksissa pitää sinänsä lainvastaisen menettelyn oikeuttavana perusteena. Suostumuksen tai oma-aloitteisen pyynnönkin hyväksymiseen tulee mielestäni kuitenkin suhtautua varauksellisesti. Ollakseen pätevä suostumuksen on oltava paitsi vapaaehtoinen, myös annettu olosuhteissa, joissa menettelyyn suostuja siinäkin tapauksessa, että hän on aloitteentekijä, on ymmärtänyt suostumuksen seuraukset. Tämän tapauksen olosuhteissa kielteistä kantaa puoltavat mielestäni seuraavat seikat.

Velallisen oikeusturvan toteutumisen kannalta on ongelmallista, ettei aikanaan vuonna 2001 eikä sittemminkään avustava ulosottomies A ole millään lailla kirjannut tätä sopimusta, johon velkoja on antanut suostumuksen. Näin ollen jää epäselväksi, vaikka velallisen pyyntöä ei asetettaisikaan kyseenalaiseksi, mistä sovittiin: mitä velkoja saa lyhentää, kuinka paljon, kuinka kauan? Aivan keskeistä on, mitä avustava ulosottomies on kertonut menettelyn oikeudellisesta arvioinnista; kantelun perusteella on mielestäni ilmeistä, että kantelijalle on ulosmittauksen jälkeen vasta Kansaneläkelaitoksesta saadun tiedon perusteella syntynyt käsitys, ettei menettely ollut kansaneläkelain mukainen.

Mitä velallisten yhdenvertaiseen kohteluun tulee, olisi yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi tullut ryhtyä niihin korvaaviin ulosmittaustoimenpiteisiin, joihin selvityksessä viitataan. Tämä olisi ollut toki työläämpää ja mahdollisesti hitaampaakin, mutta olisi taannut velallisen oikeusturvan toteutumisen.

Menettelystä on ollut seurauksena, että eläkkeen ulosmittaus on kestänyt kauemmin kuin olisi tapahtunut, jos kaikki varat olisi tilitetty elä tusapusaatavalle.

Pidän noudatettua ilitysmenettelyä ongelmallisena. Mielestäni ulosottolaissa säädetyt asianmukaisuusvaatimuksen kannalta vähimmäisvaatimuksena olisi ollut, että asianosaisten suostumukset menettelyyn ja heidän tietoisuus kansaneläkelain 79 §:n sisällöstä olisi selkeästi kirjattu. Menettelyn moitittavuuden kannalta olen lieventävänä seikkana ottanut huomioon sen, että siihen oli velkojan suostumus ja ulosmittauksen määrä ei ylittänyt sitä, mitä olisi elä tusavun perimiseksi voinut suorittaa eikä kantelijan toimeentuloa siten vaarannettu.

Saatan edellä esitetyn käsitykseni A:n ja B:n sekä johtavan kihlakunnanvoudin tietoon.

Muilta osin minulla ei kantelun perusteella ole aihetta epäillä ulosottohenkilöstön lainvastaista menettelyä tai laiminlyöntiä.

3.3.2

Kansaneläkelaitoksen menettely

Kantelija tiedustelee myös Kansaneläkelaitoksen 10.7. ja 11.7.2007 tekemien liikaa maksettujen etuuksien takaisinperintää koskevien päätösten oikeellisuutta.

Päätöksistä ilmenee, että ne perustuvat eläkkeensaajien asumistukilain 14 §:ään ja kansaneläkelain 88 a §:ään.

Tuolloin voimassa olleen kansaneläkelain 88 a §:n mukaan jos tämän lain mukaista etuutta on maksettu aiheetta tai määrältään liian suurena, liikaa maksettu etuus on perittävä takaisin.

Takaisinperinnästä voidaan luopua joko kokonaan tai osittain, jos tämä katsotaan kohtuulliseksi eikä aiheeton maksaminen ole johtunut etuuden saajan tai hänen edustajansa vilpillisestä menettelystä tai jos aiheettomasti maksettu määrä on vähäinen. Lisäksi takaisinperinnästä voidaan luopua kokonaan takaisinperintää koskevan päätöksen antamisen jälkeen myös silloin, kun takaisinperintää ei etuuden saajan taloudellinen tilanne huomioon ottaen ole enää tarkoituksenmukaista jatkaa tai kun perinnän jatkamisesta aiheutuisi perimättä olevaan etuuden määrään nähden kohtuuttomat kustannukset.

Takaisin perittävä määrä voidaan kuitata eläkelaitoksen myöhemmin maksamasta etuudesta. Ilman suostumusta kuittaaminen voidaan kuitenkin kohdistaa vain tämän lain mukaiseen tai siihen rinnastettavaan muuhun etuuteen.

Takaisinperintää koskeva lainvoimainen päätös saadaan panna täytäntöön kuten lainvoimainen tuomio.

Minulla ei kantelun perusteella ole aihetta epäillä, että Kansaneläkelaitos olisi menetellyt lainvastaisesti tai laiminlyönyt velvollisuuttaan.